

HARROD-DOMAR BIJ VOORBEELD

drs. A. T. J. Vernooij

Het grote bezwaar van economische modellen is dat de conclusies nogal eens uit willen stijgen boven de beperkende veronderstellingen waarop het model is gebaseerd. Een aardige illustratie daarvan is te vinden in opgave 4 van het CSE 1981 VWO eerste ronde. De opgave handelt over een "Harrod-Domar"-achtig model in een gesloten economie met alleen gezinnen en bedrijven. Toch eist de opgave dat leerlingen conclusies uit het model doortrekken naar de actuele economische problematiek in Nederland.

De clou van het model zit in de splitsing tussen looninkomens en restinkomens waarbij de restinkomens een grotere spaarquote hebben dan de looninkomens. Niet moeilijk om te bedenken dus dat de lonen moeten inleveren ten gunste van de restinkomens om de besparingen en dus per definitie ook de netto investeringen te verhogen. Een opgelegd pandoer. Vervolgens vraagt de examencommissie naar de ontwikkeling van de werkgelegenheid in deze volkshuishouding. Dat gebeurt ten onrechte omdat het model niets meedeelt over de werkgelegenheidsfunctie. Maar daar wil ik het nu niet over hebben want Kees Leenheer schrijft in zijn artikel over deze en andere onvolkomenheden van de opgave.

Waar ik nu wel op in wil gaan is de vraag welke betekenis het antwoord dat zou moeten volgen uit het model heeft voor de actuele economische situatie in Nederland. Nu is Nederland geen gesloten economie en naast gezinnen en bedrijven komt er bij voorbeeld ook een overheid voor. Bovendien veronderstelt Harrod-Domar normaal gesproken o.a. standvastige verhoudingen en homogene arbeid, terwijl dat voor de Nederlandse volkshuishouding niet geldt. Er is dus alle aanleiding om de vraag met een volmondig *geen* te beantwoorden. Een conclusie die volgt uit een model dat zo sterk afwijkt van de realiteit in Nederland kan geen betekenis hebben voor de actuele economische situatie in Nederland.

Wie schetst mijn (en wellicht ook uw) verbazing in het normblad te moeten lezen "Ja, het terugbrengen van het loonaandeel in het nationale inkomen is een van de belangrijkste economische politieke vraagstukken van het moment." Een dubbele misser. Behalve dat de examencommissie de vragen onrechtvaardig bevestigend beantwoordt, geeft ze ook een uitermate dubieuze motivering.

Want wat staat hier eigenlijk allemaal? Omdat het terugbrengen van het loonaandeel een belangrijk economisch politiek vraagstuk is, heeft het Harrod-Domar model betekenis voor de actuele economische situatie. Om dat beleid te rechtvaardigen soms? Het politieke vraagstuk ligt op tafel en het enige wat nog ontbreekt is een geschikte economische theorie om wetenschappelijke status te geven aan een vooropgezet politiek beleid. Of dat beleid correct is komt verder niet ter sprake.

Na het maken van dit vraagstuk zal een leerling die de opgave volledig correct beantwoordt heeft de zaal verlaten met het idee dat Harrod-Domar inderdaad iets zinnigs zegt over de Nederlandse economie. Ook zal hij ervan overtuigd zijn geraakt dat het terugbrengen van het loonaandeel een juiste politieke lijn is, want Harrod-Domar heeft dat zojuist aangetoond. Mijns inziens is in het normantwoord meer sprake van een ideologische redenering dan van rationeel conclusies trekken. De wrange vruchten van het modelmatig denken liggen in alle rijpheid voor het grijpen.

Inhoudelijke kritiek

Toch is het niet terecht alleen op formele gronden de toepassing van Harrod-Domar af te wijzen. Inhoudelijk is er ook iets fout. Bij de investeringen uit het model gaat het om uitbreidingsinvesteringen. Deze zullen alleen plaatsvinden als de ondernemers verwachten dat hun afzet in de toekomst zal stijgen. Bij gelijkblijvende afzet is het voldoende om uit de afschrijvingen de vervangingsinvesteringen te financieren. Netto investeringen en dus ook besparingen zijn alleen zinvol als er nieuwe afzetmarkten komen of als de bestaande markt ruimer wordt doordat de consumenten meer koopkracht uitoefenen. Toch veronderstelt Harrod-Domar het tegenovergestelde. Ondernemers gaan hun capaciteit uitbreiden als er minder geconsumeerd wordt, want meer sparen betekent immers minder consumeren.

Theoretisch zouden de investeringen de aanvullende koopkracht moeten geven om de dalende consumptie op te vangen. Dat volgt immers uit de definities. Maar zelfs als ondernemers de totale vraag naar hun producten niet zien dalen omdat elke gulden die vrijkomt door vermindering van consumptie gebruikt wordt voor aanschaf van kapitaalgoederen, dan nog neemt de totale vraag niet toe en is er geen aanleiding voor netto-investeringen. Tenzij

het model dat perspectief op lange termijn biedt maar dat is niet gebruikelijk bij Harrod-Domar.

Maar is er dan geen andere manier waarop de ondernemers hun afzetmogelijkheden kunnen vergroten? Kan de overheid niet meer militair materieel kopen of geeft de export niet volop ruimte voor extra produktie? Helaas het model snijdt die wegen zelf al af. Alle vraag in een gesloten economie zonder overheid moet van de consumenten of de investeerders komen. En produktiviteitstijging? Kan dat niet leiden tot dalende prijzen en daardoor tot grotere afzetmogelijkheden omdat de consumenten met hun lagere lonen toch meer goederen kunnen kopen? Ook deze weg is helaas afgesneden want de produktie is recht evenredig met de produktiecapaciteit.

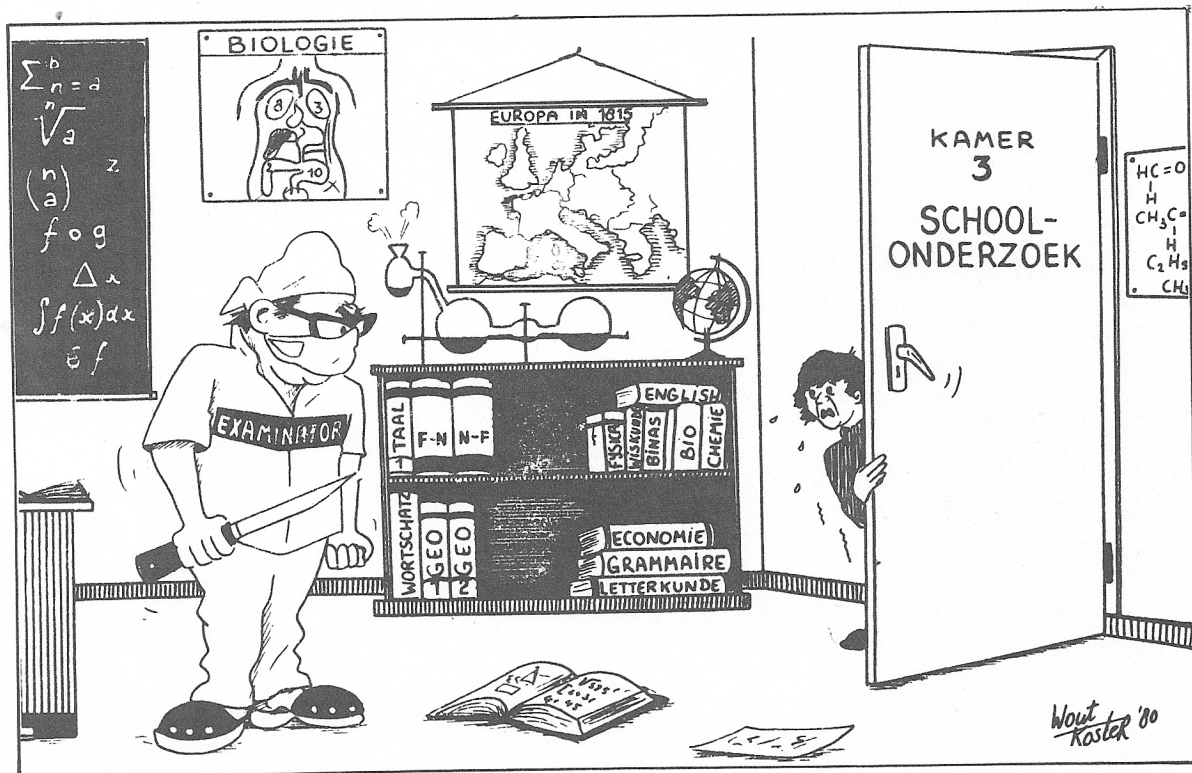
Vanuit werkgelegenheidsoogpunt zie ik ook geen realiteitswaarde in het Harrod-Domar model. Stel dat de uitbreiding van de kapitaalgoederensector inderdaad meer werkgelegenheid oplevert, wie garandeert mij dan dat de totale werkgelegenheid toeneemt? Dalende consumptie betekent minder werk in de sector van consumptiegoederen. Ontslagen en stilstaande produktiecapaciteit zullen het gevolg zijn. Bij standvastige verhoudingen zal de afnemering van de werkgelegenheid in de consumptiesector net zo groot zijn als de toeneming van de

werkgelegenheid in de kapitaalgoederensector.

Het probleem bij Harrod-Domar is dat de afzetproblematiek geheel buiten beschouwing blijft. Weggedefinieerd in fraaie formules: $P = f(K)$, de produktie is een functie van de produktiecapaciteit en niet van de afzet. Dit gegoochel wordt goedgepraat met de woorden: "dat een theorie slechts een beperkt aantal aspecten van de werkelijkheid kan onderzoeken", zoals collega Crijns in zijn reactie op mijn artikel Keynes in Contrast zo fijntjes uitdrukte. Het frappante is daarbij dat mijn analyse van Harrod-Domar rechtstreeks is afgeleid uit de kritiek van Keynes op de klassieke economen. Misschien dat de *General Theory*.. toch iets meer inspiratie biedt dan collega Crijns haar toekent.

De ontwikkelingslanden

Kort en goed ik heb inderdaad geen goed woord over voor het Harrod-Domar model. Ik geloof niet dat de problematiek van bij voorbeeld de ontwikkelingslanden op enigerlei wijze verduidelijkt wordt door Harrod-Domar. Een inkomenshervreiding zoals in opgave 4 ten nadele van de massa van paupers hoeft voor mij niet verdedigd te worden met een quasi-wetenschappelijke theorie. En dat er kapitaalschaarste is in deze landen kan ik op mijn klompen aanvoelen; daarvoor heb ik Harrod-Domar niet nodig. De oorzaken van die schaarste

strekken heel wat verder dan een simpele spaarquote. Internationale verhoudingen en een stukje economische geschiedenis zijn onmisbaar in een zinvolle verklaring. Harrod-Domar geeft daar geen ruimte voor. Zonder dat model kan ik in dezelfde tijd meer zinnige informatie geven over die problematiek dan met het model.

Een andere variant van het nut van het Harrod-Domar model is dat met dit model duidelijk is aan te geven waarom het ontwikkelingsbeleid in de derde wereld is mislukt. Doordat de ontwikkelingsstrategen teveel uitgegaan zouden zijn van Harrod-Domar en dus teveel aandacht hadden voor eenzijdige kapitaalgroei is een gezonde economische structuur niet op poten gezet. Met deze redenering zou de leerlingen duidelijk te maken zijn hoe complex het beleid in feite is. Maar dat is de wereld op zijn kop. Als het ontwikkelingsbeleid inderdaad op Harrod-Domar gebaseerd is geweest dan kunnen we beter geen tijd meer verspillen aan deze falende theorie en alle aandacht richten op de echte factoren van onderontwikkeling.

Overige kritiek

In het verlengde van de Harrod-Domar problematiek liggen de opmerkingen van Crijns dat een strikt conjuncturele analyse (de spaarquote moet dalen om Y te laten stijgen) via capaciteitsaspecten van investeringen uit kan groeien tot een soort structuuranalyse (de spaarquote moet stijgen om Y te laten stijgen). Ik zie dit niet zitten. Maar Crijns schijnt wel mogelijkheden te zien om deze strijdige condities te verzoenen. Graag zou ik van hem willen vernemen hoe hij dat doet.

Wat de overige kritiek van Crijns betreft wil ik kort zijn. Dat ik het IS/LM model (een spaarmodel) ook tot de korte termijnmodellen reken kan de lezer naslaan in mijn artikel *Keynes in Contrast*. Wel kan ik meegaan met Crijns als hij zegt dat de neo-klassieken wijzen op het belang van een soepel functionerend marktmechanisme en zo toch nog enig licht werpen op de werkgelegenheidssituatie. Maar daar kun je de leerlingen verbaal ook attent op maken. Daar heb je geen model voor nodig.

Het grote verschil tussen Crijns en mij is dat hij onvoorwaardelijk gelooft in de wijsheid van de economen en ik niet. "De menselijke geest kan slechts voetstaps vooruitgang boeken bij de doorgronding van een geheel dat door zoveel factoren simultaan wordt beïnvloed" schrijft hij. Maar terwijl Crijns de wetenschap vooruit ziet gaan, kom ik ervan terug.

Crijns begint bij de veronderstellingen en kijkt

vooruit naar de theorie. Ik begin bij de theorie en kijk terug op de veronderstellingen. Naar mijn mening is dan ook niet de economische theorie een vat vol tegenstrijdigheden, maar de veronderstellingen zijn strijdig.

Lukraak worden ze geponeerd en, zoals in opgave 4, ook weer genegeerd als dat toevallig goed uitkomt. De suggestie als zou ik de betrekkelijkheid van de veronderstellingen niet doorzien, lijkt mij dan ook na zovele exposés over het hanteren van veronderstellingen niet correct.

En om ook het laatste misverstand uit de weg te ruimen, de meeste wolkenkrabbers in New York zijn niet op enige afstand van Wall Street in het noordelijker gelegen Manhattan gesitueerd (bedoeld is waarschijnlijk: noordelijker op Manhattan gesitueerd, want Wall Street ligt ook op Manhattan). Nee de wolkenkrabbers zijn op twee plaatsen van Manhattan geconcentreerd. Een grote groep bevindt zich down town rond Wall Street op het zuidelijke puntje van Manhattan vlak bij de Statue of Liberty en de andere groep, waarvan ik het bestaan nooit ontkend heb, bevindt zich inderdaad up town, noordelijker op Manhattan, rond Rockefeller Plaza vlak voor Central Park.